

A paraszttársadalom néhány jellemvonása

A két világháború közötti évtized falukutató mozgalmának legfőbb célja az volt, hogy a parasztságot, amelyre a magyar megújulást legjobbjaink építeni akarták, szociálisan megemelje, földhöz juttassa, s emberi életkörülményeket teremtsen számára. A társadalom kutatása ezért elsősorban arra irányult, hogy a társadalom vagyoni rétegzettségét, földbirtokmegoszlását és életmódjának elmaradott helyzetét, kiszolgáltatását írja le, tudatosítsa az egész magyar társadalomban, és készítse az ország felelős vezetőit mielőbbi cselekvésre. Ez a nagy erejű mozgalom részben ösztönözte a néprajztudományt is a társadalom vizsgálatára, másrészt nem engedte kibontakozni, s betölteni teljes mértékben a tudományok sorában kivívott helyét.

A néprajz, mint társadalomtudomány ugyanis értéket kívánt menteni. A népi (paraszti) kultúra egészét próbálta megragadni, s amikor hozzálátott a paraszti társadalom viszonyai feltárásához, azt egészében, s nemcsak a szociális problémákra összpontosítva próbálta bemutatni. Gondot fordított a szociális helyzeten túli, vele csak áttételesen kapcsolatban lévő társadalmi vonatkozások különböző területeinek feltárásához is: a családdal, a munkaszervezettel, a falu életét összetartó szokásrenddel, erkölccsel, jogrenddel, a vallás szerepével hasonló intenzitással foglalkozott. Nyilvánvaló, hogy nagyobb csatazajjal a parasztság valóban elesett állapotát feltáró faluleírások, szociográfiák jártak, hiszen ezek célja eleve a rádöbbenés, cselekvésre készítés volt. Mai szemmel nézve az utóbbi felfogás jegyében született munkák adnak teljesebb képet a paraszti világról, míg az előbbieknél akkor valós szerepük, jogosult előnyük volt, ma azonban erős forráskritikával használhatók.

A következő évtizedek marxista színezetű tudományfelfogása szintén a társadalmi ellentéteket (osztályharc!) hangsúlyozó megközelítésnek, a szociális problémák kutatásának kedvezett, s csak a hatvanas évek közepe táján kezdenek megjelenni a társadalom egyéb intézményeit, jelenségeit elemző munkák, s kapunk átfogóbb képet a paraszti társadalom működésének egészéről abban az értelemben, ahogyan ezt a harmincas évek közepétől majd két évtizeden át tudományunk legjelesebb művelői értelmezték.

A hatvanas évektől sorra megszülető falu- és tájmonográfiák leírása ugyan változó színvonalú, eltérő szempontú leírásokat eredményez, de mégis bőséges és elemzésre, átfogó társadalmi szemléletet kialakító anyagot halmaz fel. Nem szükséges már a szociológiától, a történettudománytól átvett fogalomrendszerrel dolgozni, mert a néprajz természetesen ezek tanulságait hasznosítva, illetve az antropológia és etnológia fogalomrendszerét bevonva, sajátosan néprajzi fogalomrendszert, társadalomszemléletet is ki tudott dolgozni.

Ebben a teljesebb képben benne foglaltatik egy korábban volt, jól működő, értéket alkotó emberi életfelfogás, egy olyan európai életesmény, amely a társadalom széles rétegei számára adott keretet, igazodott a természet és az emberi élet ritmusához, elősegítette a társadalom folyamatos épülését, lehetővé tette az eltérő képességű emberek viszonylag harmonikus együttélését. Ha alaposan elemezzük, tanulmányozzuk ezt a ma már elsüllyedt világot, a jövő kultúrájába beépíthető elemeket, hasznosítható, ha akarom modernizálható összefüggéseket, elveket fedezhetünk fel benne.

Nem mondok újdonságot azzal, amikor abból indulok ki, hogy a paraszttársadalom komplex, egységes egészet alkotó, önálló társadalom a társadalomban. Szerkezete, intézményei, erkölcsi rendje hosszú időn, úgymond természetes növekedéssel, szerves fejlődéssel, hosszú időn át alakult ki, s elegendő idő volt arra, hogy régi és új elemei összezsírozódjanak, működőképessé váljanak. Persze nem ment ez simán és minden zökkenő nélkül, de utóbb ilyenné alakult. Alakulóban és forrongásban van a mai társadalom egésze is kontinensekre kiterjedően, s ezért szembeállítva a letűnt paraszti világgal ma elsősorban a visszasságai mutatkoznak meg, mintsem a várható vagy elvárt értéki.

A mai társadalom változásai ugyanis gyorsak. Kialakított, ritkábban kialakuló intézményeinek nincs ideje összehangolódásra, kipróbálásra. A tudományra alapozott felgyorsult technikai civilizáció, illetve az ember és a természet biológiai változásának üteme eltérő. Következésképp a társadalmi változások tempója nemhogy nincs összhangban, hanem egyenesen ellentétben áll a természetével. Nem tudható, hogy egy-egy törvény, intézkedés, elindított vagy magától

elinduló folyamat mennyire életképes, hasznos vagy kártékony, kiket és milyen áttételen át érint, s kiket nem. Az erre hivatott, jövőnket megalapozni, befolyásolni akaró tudományok rövidtávon delphoi jósdaként működnek. Az azonnali eredményeket követelő erők minduntalan türelmetlenül átrendezik a terepet, nem hagyva elegendő időt az érési folyamatra. A pénzzé vált idő és a versenyszellem egymást támogatva öli meg az értékalkotó, minőségi munkát. A közérdeket a pártpolitikai érdekek kezére juttatva népet a tömeggé züllesztve magára hagyják. Ezt pedig a biológiailag korlátozott létű emberek sínylik meg. Némelyek úgy élnek le rövidre szabott életüket, hogy alig volt nyugodt, megállapodott, jó napjuk. Az állandó változás ártalmukra volt, nem hagyva időt az élet igazi örömeinek átélésére.

A hagyományos paraszti társadalom és kultúra biztonságot és reálisan elérhető célt ígért. Egy faluközösségen belül mindenki, aki hosszabb ideig élt, az emberélet valamennyi fázisán korának, társadalmi státusának megfelelő szokásrendjén sorszerűen áthaladt, tudva, látva előre mi következik. A csecsemőből gyermek, a lányból asszony, a fiúból családapa lett, s a szokások, megisméltató rítusok, változó viselet, átalakuló magatartás emlékeztette az idő múlására. Ebből csak egyéni tragédiák, külső hatalmi erők szakítottak ki egyes embereket, sújtottak nemzedékeket, s ezt isteni elrendelésnek, külső emberi hatalomnak tulajdonítottak, s többnyire belenyugodtak, mert úgy vélték ezekkel szemben tehetetlenek. Társadalmi függő helyzetükkel tisztában voltak, elégszer emlékeztek őket hatalmasságok arra, hogy hol a határ. Zárt világuk megsértését, életükbe való közvetlen beavatkozást a kölcsönös egymásra utaltságból származó erő, közösségi szellem óvta, s igyekezett áldozatok árán is lehetetlenné tenni. Ma ezt szolidaritásnak nevezzük, s egyik legfőbb eredménye a zártság megőrzése, eszköze pedig a külső hatások erős megszürése. Csak akkor fogadok be valami újat, ha kézhez szelídítettem.

A paraszti világ ezért a nagy társa

dalomhoz képest, főként a civilizációs folyamat felgyorsulása után, állónak, mozdulatlanak tűnt. Természetesen nem volt az, de – kedvenc hasonlatommal – a vonat ablakából látott ökörszeker is állni látszik. A technikai haladáshoz, a külső erőkhöz való igazodás, lassú belső átrendeződést okozott. Másfelől érvényre juthatott a jó képesség, rátermettség, tudás, tehetség, s ezek belülről idéztek elő változásokat. Ezek azonban nem idéztek elő gyors változásokat, gyökeres átalakulást, s az egyén tudta követni a nemzedékenkénti változásokat, képes volt feldolgozni akár erősebb, nagyobb tömegű külső hatásokat is, sőt földrengésszerű megrázkódtatásokat is átvészelt. Tehette mindezt azért, mert a paraszti társadalom és ennek

viszonyait, jellegét biztosító belső keletkezésű kultúra lassú tempójú alakulása során sajátos szerkezetet hozott létre, s egész kultúrája átjárta élete mindennapjait.

Alapvető jellemvonása a paraszti társadalomnak, hogy az egyén pusztán valóságában sohasem jelenik meg. Így a társadalom egy tagja sem válik védtelenné. Megszületésekor eleve beletartozik valamely családba, kötődik, valamelyik famíliához (befogadás). Ez azonban korántsem elegendő. Az egyes ember élete folyamán egyidejűleg és egymást követően több kisebb-nagyobb közösségnek tagja egy nagyobb, de átlátható közösségen (pl. falu) belül. Azon túl, hogy pl. Bíró Gyula a Bíró család tagja, egyidejűleg tagja az utcabeli gyermek közösségnek, a fiúk, férfiak csoportjának is, és az iskolai osztályközösségnek, a bér málkózásra készülőknek, szülei révén egy kiterjedt rokonsági, vagyoni helyzetű, vagy hivatalos is betöltő rétegnek, egy társaságnak, akik mondjuk együtt horgásznak, a kisdobos csapatnak, a citera zenekarnak. Valamennyi kis csoport, ha közöttük van, vagy abba a helyzetbe kerül, hogy velük együttműködjenek, elvár tőle egy, a csoportnak megfelelő magatartást, tevékenységet, megnyilatkozást. Az egyes ember tehát sokirányú kapcsolattal, de és rendkívül sokrétű kötelezettséggel van megkötve, s csak a normák teljesítése esetén lesz valaki, önmaga és a közösségbe illeszkedő elismert személy. A modern társadalomban is lehet természetesen valaki több csoportnak, közösségnek egyidejűleg tagja, ám más-más körbe kerülve itt meg tud szabadulni a személyét körülvevő, más közösségekben felvett magatartásától, szokásaitól, míg a paraszti közösségekben nem. A közösség egyéb körökhöz való tartozását is mindenkor számon tartja és számon kérheti, Attól, hogy valaki melyik és milyen család tagja, vagy milyen felekezethez tartozik, soha nem szabadulhat, nem tudja feledtetni, levetkezni, megkerülni, áthágni helyéhez, a pozíciójához, korához tartozó, illő mindenki által ismert és ezért elvárt viselkedési formákat.

A közösségek mintát adnak ahhoz, hogy valamennyi tagja hogyan éljen. Átlátható, minden épeszű tagja számára lassú belenövekedéssel, tapasztalati úton, a folyó események részeseként sajátítja el az ismereteket, szerzi meg a szükséges tudást, majd tapasztalatot a közösség minden tagja. Eszerint élve, elvileg mindenki nyugodtan, viszonylagos biztonságban teljes életet élhet az emberi kor végső határáig és élvezzi a közösség bizalmát. Ezek úgymond kipróbált, bevált minták, s az egyén számára nemcsak életkeretet, hanem védelmet is jelentenek. A közösségi minták, normák be nem tartása már rést üthet a közösségi védőpáncélra, visszahúzhatja a segíteni kinyúlt kezeket, sőt maga ellen fordíthatja. De az egészséges közösségekben a megbocsátás, a visszafogadás esélye is tartalékolva van. A nagyobb közösségek számos kisebb közösségre, csoportra tagolása, ezekbe való egyidejű beletartozás, az emberi kapcsolatok sokrétűsége és cselekvő intézmények hosszú sora éppen arra való, hogy az egyén soha ne maradjon egyedül, ne vegetáljon társtalanul.

Ideális vagy naiv parasztképnek tűnik az, amit itt röviden felvázoltunk. Ne feledkezzünk meg azonban arról, hogy előjáromban szoltam egy pár szót a tendenciaszerűségről. Ehhez azonban

A paraszttársadalom néhány jellemvonása

Írta: Szabó László

2012. február 25. szombat, 09:06 - Módosítás: 2016. október 02. vasárnap, 05:22

tegyünk hozzá zárásként egy fontos tényt: a magyar társadalomnak ezt a hatalmas szilárd tömbjét a pártállamnak csak robbantással lehetett eltüntetni, s a romok még ma is fenyegetőek. Nem merjük megnézni mi van alattuk.

Szolnok, 2012. február 25.